

Nous relats per a noves polítiques contra la pobresa infantil

New stories for new policies against child poverty

Pau Marí-Klose¹ i Marga Marí-Klose²

Resum

L'article analitza la situació de la pobresa infantil a Catalunya i reflexiona sobre les opcions per articular nous relats i discursos que impulsin un esforç públic decidit per fer-li front. Mereix atenció destacada el relat sobre la despesa social en infància com a inversió.

Paraules clau: Pobresa infantil, relat, inversió social.

Abstract

The article analyzes the situation of child poverty in Catalonia and discusses options for new stories and speeches to promote a strong public effort to deal with it. The story about social spending in childhood as an investment deserves special attention.

Key words: Child poverty, story, social investment.

Per citar l'article: MARÍ-KLOSE, Pau i MARÍ-KLOSE, Marga. Nous relats per a noves polítiques contra la pobresa infantil. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, agost 2015, n. 205, pàgines 9-27. ISSN 0212-7210.

¹ Doctor en Sociologia, professor de la Universitat de Saragossa. pmklose@unizar.es.

² Doctora en Sociologia, professora de la Universitat de Barcelona.

Correspondència a: Facultad de Ciencias Sociales y del Trabajo. Violante de Hungría, 23, 50009, Saragossa.

Introducció

La lluita contra la pobresa en el marc dels estats de benestar no ha estat tradicionalment lluita contra la pobresa infantil. Això és particularment palès en els estats de benestar del sistema mediterrani, on bona part dels drets socials deriven de l'assegurança dels treballadors (i dels seus familiars). La pobresa infantil ha estat un problema invisible, no perquè no existissin indicadors que evidenciessin els contorns i la magnitud del problema, sinó perquè resultava difícil pensar el fenomen dins d'un marc cognitiu en el qual els pobres són individus adults que no han estat capaços de procurar-se mitjans econòmics suficients en el mercat de treball, o no qualifiquen per obtenir els drets socials associats a aquestes trajectòries laborals.

Aquesta situació a poc a poc ha anat canviant en els últims anys. L'impuls d'aquests canvis no ha estat generalment domèstic. Un dels principals motors d'aquest canvi ha estat el desenvolupament i creixent legitimitat d'un nou discurs internacional sobre la protecció social, que defensa la complementaritat entre les polítiques de creixement econòmic i les polítiques de protecció social. Des d'aquest nou punt de vista, enarborat per organismes internacionals –com l'OCDE o la Unió Europea– i alguns governs, les polítiques de protecció social més efectives són aquelles que contribueixen a estendre oportunitats i a mobilitzar els recursos i potencialitats disponibles. En aquesta concepció, la millor política social és una política proactiva, que posa l'èmfasi

en iniciatives de capacitat i empoderament individual, amb l'objectiu no només de proporcionar un coixí contra situacions d'infortuni, sinó d'activar qualitats que afavoreixen l'autonomia dels individus i en reforcen el valor en el mercat de treball.

Sobre aquesta base, s'han construït nous relats que legitimen la lluita contra la pobresa infantil. En aquests relats, el destí dels recursos públics ja no haurien de ser exclusivament els adults –i molt menys només els adults que qualifiquen per obtenir drets gràcies a les contribucions realitzades en el passat. Les experiències de desavantatge a la infància són vistes, ara, com una font de problemes socials a edats més avançades, problemes socials que generen costos i poden comprometre el dinamisme econòmic i les bases de competitivitat d'una societat.

Aquest relat –anomenat de vegades paradigma de la inversió social– conviu amb altres, en relació més o menys harmònica en el marc de programes de reforma i recalibració de les estructures de protecció pública. L'objecte d'aquest article és identificar i descriure els diferents mapes cognitius que justifiquen la lluita contra la pobresa infantil, presentant el fenomen com una qüestió que mereix atenció, ha de motivar la nostra preocupació col·lectiva i reclama iniciatives d'acció específiques. Reflexionarem sobre les potencialitats i limitacions d'aquests discursos en un context en què els estats de benestar estan sotmesos a fortes pressions de contenció pressupostària. Però abans d'entrar en aquestes qüestions convé conèixer mínimament la situació de la pobresa infantil al nostre país.³

³ Aquest article és una actualització i desenvolupament de Mari-Klose i Mari-Klose (2012) i Mari-Klose (2014).

Magnitud i evolució de la pobresa infantil a Catalunya

Espanya forma part d'un grup nombrós de països on la pobresa infantil és més gran que la pobresa del conjunt de la població. Catalunya també pertany a aquest «club». A Espanya, durant les darreres dues dècades, els nivells de pobresa infantil (menors de 16 anys) s'han mantingut pràcticament estancats al voltant del 25%. Les dades del Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE), que ofereixen una panoràmica de la situació socioeconòmica de les llars entre 1994 i 2001, situen la taxa de risc de pobresa infantil a Espanya per damunt del 25% en quatre anys (1997, 1999-2001) (Cantó i Ayala, 2009). Les dades més recents de l'Enquesta de Condicions de Vida (2004-2013) situen la pobresa infantil lleugerament per sota del 25% en una primera etapa, i lleugerament per sobre a partir de 2009, coincidint amb l'esclat de la crisi econòmica.⁴ En els darrers anys (2009-2013), la taxa de risc de pobresa infantil dels menors de 16 anys ha fluctuat. Al 2009 se situava al 31,1%, baixa fins el 26,9% al 2010, i torna a pujar fins al 27,3% al 2013 (dades de l'IDESCAT, consultades el 5 de maig de 2015).

La taxa de risc de pobresa observada a Catalunya el 2013 és un 43% més elevada que la mitjana de la UE-15, cosa que situa Catalunya (i, en general, Espanya) al furgó de cua d'Europa. Les taxes de pobresa

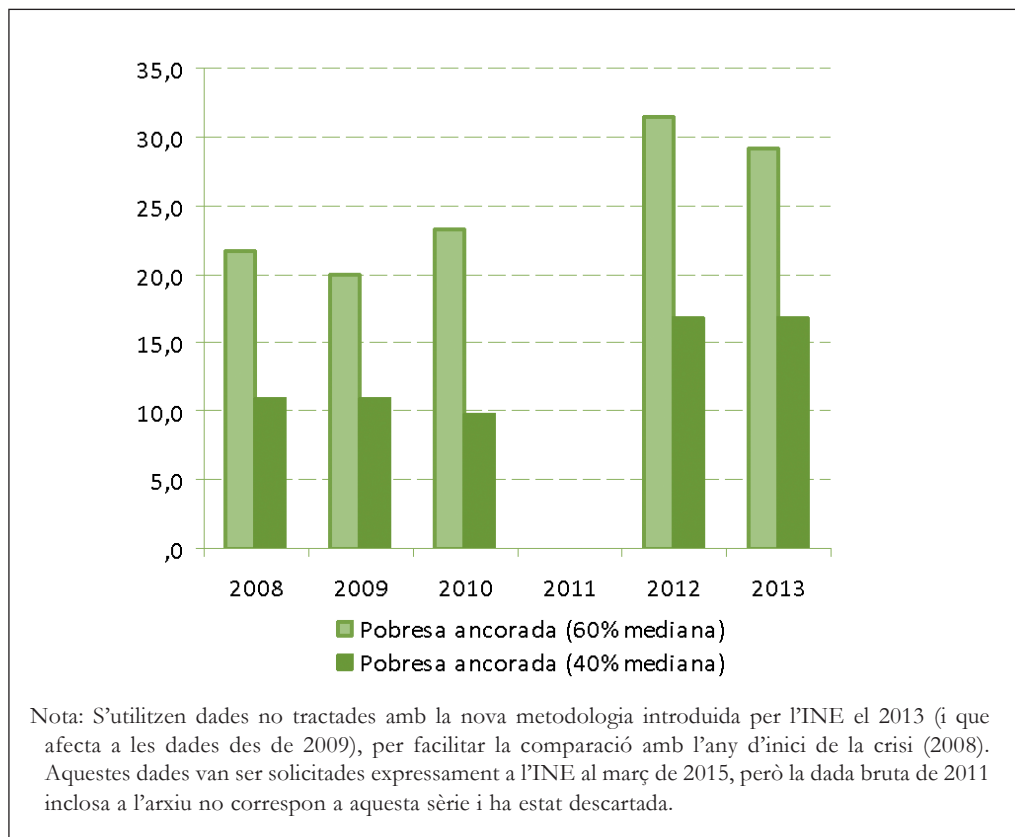
infantil a Catalunya no només són molt altes en comparació amb les que s'observen a la majoria de països del nostre entorn, sinó que, a més, ens allunyen més de la mitjana europea com més sever és l'indicador de pobresa monetària emprat.

En un període de crisi, la lectura de dades de pobresa relativa no és senzilla. La davallada dels ingressos generals de la població obliga a ser caut, perquè provoca un descens de la mediana d'ingressos de la població, utilitzada per fixar anualment el llindar de pobresa. Així ha succeït a l'Estat espanyol i a Catalunya, on el llindar d'ingressos equivalents que situa algú per sota del llindar de la pobresa s'ha reduït en aproximadament 700 euros entre 2009 i 2013. Per aquest motiu, es convenia complementar l'indicador de taxa de risc de pobresa amb una taxa de pobresa ancorada que ens relacioni la situació econòmica de les persones amb la que tindrien si el llindar de pobresa estigués situat al nivell en què estava el 2008, any d'inici de la crisi.

Les dades obtingudes són les que poden observar-se al gràfic 1. Les dades de pobresa infantil relativa (fixades a dos llinars: 40 i 60% de la mediana d'ingressos equivalents) s'han incrementat clarament durant els primers anys de crisi, i semblen estancar-se entre 2012 i 2013. És especialment preocupant l'augment de la pobresa alta (llindar del 40%), amb què es capturen formes més agudes de pobresa (Veure Gràfic 1).

⁴És important assenyalar que la recollida de dades d'ingressos a l'Enquesta de Condicions de Vida per part de l'Institut Nacional d'Estadística ha sofert un canvi metodològic, que pot afectar l'estimació de les dades. A partir de 2009, l'INE passa a utilitzar dades fiscals per realitzar imputació d'ingressos, que anteriorment s'havia realitzat a partir de dades obtingudes a partir d'enquesta.

GRÀFIC 1. Taxes de pobresa ancorada al 2008 dels menors de 18. Catalunya 2008-2013

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'ECV 2008-2013, INE.

Al gràfic següent se'ns mostra un indicador de severitat de la pobresa. La *bretxa de pobresa* ens indica “quant pobres son els pobres”. És a dir, quina és la distància entre la renda de les seves llars (en termes agregats) i el llindar que marca la frontera de la pobresa. Com es pot observar, la intensitat de la pobresa és especialment severa entre els infants, sobretot com a conseqüència de la crisi. La crisi no només ha augmentat les taxes de pobresa infantil, sinó també la intensitat (Veure Gràfic 2).

Una altra manera d'ajudar a visibilitzar l'experiència de la pobresa “dins de la pobresa” és l'anàlisi dels fenòmens de privació. La renda monetària no representa la totalitat dels recursos econòmics a l'abast d'una llar. Els indicadors basats en la renda disponible no ofereixen una radiografia completa de les capacitats d'una llar per generar i controlar recursos; n'ignoren la capacitat de subscriure préstecs, de recórrer a estalvis acumulats, de beneficiar-se de serveis i regals proporcionats per

**GRÀFIC 2. Bretxa de risc de pobresa segons grups d'edat.
Catalunya 2009-2013**

Font: Elaboració pròpia a partir d'ECV_2013, INE.

familiars i amics, així com l'accés a béns i serveis públics gratuïts o subsidiats com ara l'educació, la sanitat o l'habitatge públic (Boarini i d'Ercole, 2006: 10). Aquestes capacitats poden pal·liar parcialment situacions de mancança transitòria en què els ingressos monetaris han disminuït. A això cal afegir-hi el fet que l'estimació de la pobresa en funció de la renda monetària de la llar no té en consideració l'existència de variacions geogràfiques en el preu de béns bàsics, com ara l'habitatge, o de despeses fixes relacionades amb la participació en el mercat de treball (com poden ser el transport que es fa servir per anar a la feina o el cost de les llars d'infants a les quals han de recórrer les famílies amb fills petits), que poden afectar de manera de-

terminant la capacitat financera de les famílies per fer-se càrrec d'altres despeses.

Els indicadors de privació ofereixen una perspectiva complementària sobre les situacions de vulnerabilitat perquè contribueixen a identificar problemes d'endeutament i sensacions de dificultat i incertesa per satisfer despeses necessàries a partir de les respostes dels enquestats. A la taula 4 es pot observar un augment en la incidència de situacions de privació econòmica en les llars amb infants en el període estudiat. Amb l'agreujament de la situació econòmica augmenten tant les dificultats per satisfer deutes com per respondre al pagament de despeses corrents i imprevistes. Així, mentre que al 2007 el 7% de les llars amb menors de 18 anys reconeix que

s'ha produït un retard en el pagament de la hipoteca o el lloguer en els darrer anys, després de sis anys de crisi aquesta xifra s'ha doblat. El fenomen és més accentuat amb els retards en el pagament de compres ajornades: passa d'un 6,5% el 2007 a un 17,9% el 2013.

L'empitjorament de la situació econòmica té també dimensions subjectives. Un nombre creixent de famílies té la sensació

que no disposa de prou recursos per satisfer despeses.

Entre 2007 i 2013 hi ha un augment de sis punts percentuals de les llars amb infants que declaren tenir dificultat o molta dificultat per arribar a final de mes (del 27,5% al 41,6%). En un context d'incertesa, també augmenta en gairebé 17 punts el percentatge de llars que no té marge per satisfer despeses imprevistes.

TAULA 1. Privació en llars amb menors de 18 anys. Catalunya 2007 i 2013

	2007	2013
Retards en el pagament de la hipoteca o lloguer	7	12,6
Retards en el pagament de factures de l'electricitat, aigua, gas, etc.	4,6	10,3
Retards en el pagament de compres a termini o préstecs	6,5	17,9
La llar no pot permetre's anar de vacances fora de casa almenys una setmana a l'any	28,8	44,5
La llar no pot permetre's un menjar de carn, pollastre, o peix (o equivalent per als vegetarians) almenys cada dos dies	2,9	1,9
La despesa total per a l'habitatge suposa per a la llar una càrrega pesada	54,4	71,9
Dificultat o molta dificultat per arribar a final de mes	27,5	41,6
La llar no té capacitat per fer front a despeses imprevistes	27,5	44,1

Font: Elaboració pròpia a partir d'ECV_2007 i 2013, INE.

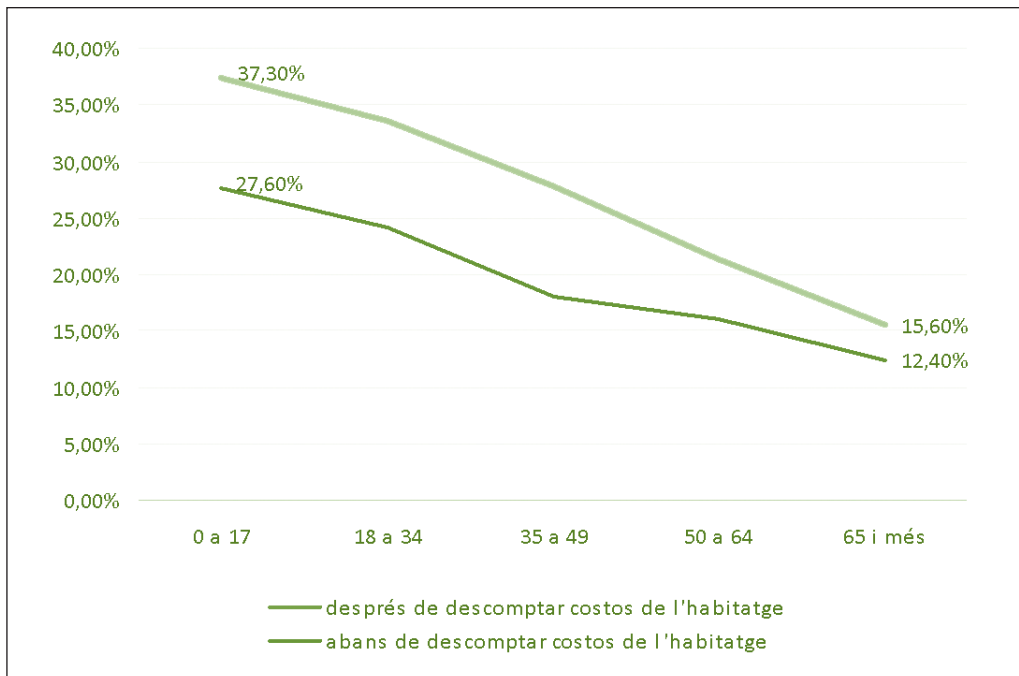
Com es pot observar en la taula sobre privacions, la majoria de les llars catalanes amb infants declaren que els costos d'habitatge representen una càrrega pesada. Aquesta xifra ja era alta al 2007 i s'ha incrementat notablement. Els costos d'habitatge són un aspecte fonamental en què cal parar atenció per caracteritzar adequadament la precarietat econòmica de la infància a Catalunya (MARÍ-KLOSE i MARÍ-KLOSE, 2012).

Nens i nenes acostumen a ser membres de llars que estan en les primeres etapes del cicle familiar, que coincideixen al nostre país (on hi ha una forta inclinació a la titularitat privada dels habitatges) amb la realització de fortes inversions per accedir a l'habitatge. En els anys de conjuntura econòmica favorable moltes famílies optaren per recórrer al crèdit hipotecari per sufragar els costos de l'habitatge, en un context en què aquests costos van ex-

perimentar una inflació sense precedents. L'accés fàcil al crèdit va propiciar un fort endeutament de moltes llars, especialment en sectors desafavorits que altrament s'haurien hagut de mantenir en el mercat de lloguer perquè no podrien satisfer els requisits de solvència exigits als prenedors d'un crèdit. En aquest sentit, la despesa amb què es comprometen les famílies per satisfer quotes hipotecàries (o, si és el cas, del pagament del lloguer) representa un last financer considerable, que aboca les llars a situacions de precarietat econòmica sobrevinguda, encara que disposin de prou ingressos per situar-se per sobre del llindar de pobresa.

El gràfic 3, que estima les taxes de risc de pobresa al llarg del cicle vital si es descompten a la renda total de les llars els costos de l'habitatge, mostra clarament l'impacte diferencial dels costos de l'habitatge. Les llars amb infants veuen augmentades les seves taxes de risc de pobresa de manera molt més accentuada que els col·lectius d'edat més avançada. Això es deu principalment al fet que aquests últims sovint ja no tenen càrregues hipotecàries (perquè han amortitzat completament els préstecs) o en sufraguen costos més baixos (perquè van accedir a habitatges més barats en el passat o perquè ja han cancel·lat els préstecs en cas que els tinguessin).

GRÀFIC 3. Taxes de risc de pobresa de menors de 18 anys abans i després de descomptar els costos de l'habitatge. Catalunya 2013

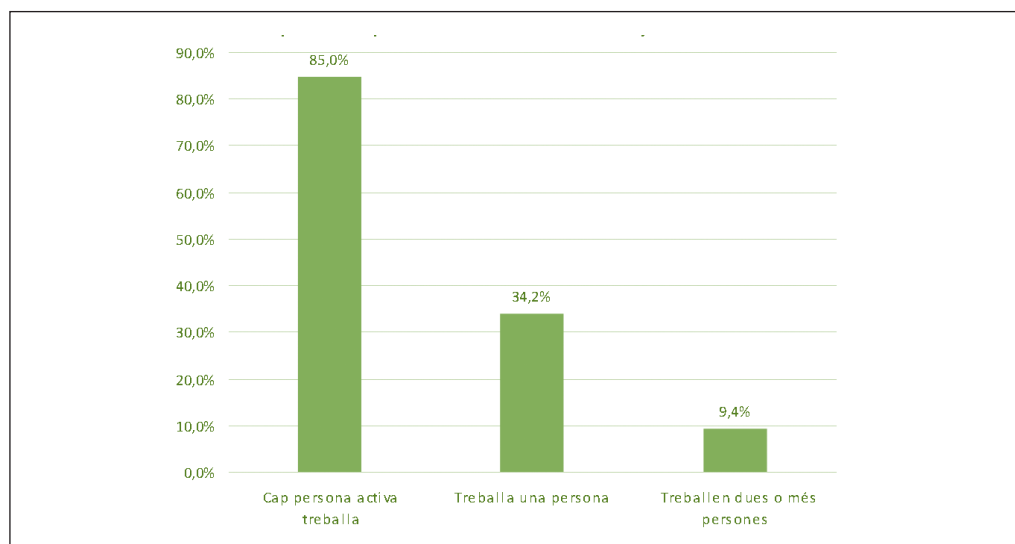
Font: Elaboració pròpia a partir d'ECV_2013, INE.

Crisi i protecció social de la infància

En un context en què la crisi destrueix llocs de treball augmenta ràpidament la proporció de llars on no treballa cap adult o ho fa només un, situacions que, com es pot advertir en el gràfic següent, aboquen les famílies a riscos considerables de pobresa. En qualsevol cas, cal destacar l'elevada proporció de llars que es troben en una situació de pobresa malgrat que tre-

ballen dues persones adultes. El fet que dos adults de la llar treballin no garanteix la generació de prou recursos per superar el llindar de la pobresa en aproximadament una de cada sis llars. En un mercat laboral molt segmentat, la remuneració baixa i el caràcter temporal de molts llocs de treball als quals es veuen abocades parelles joves amb fills dependents és un factor determinant dels riscos de pobresa infantil elevats al nostre país.

GRÀFIC 4. Taxa de risc de pobresa en menors de 18 anys segons nombre de persones que treballen a la llar. Catalunya 2013

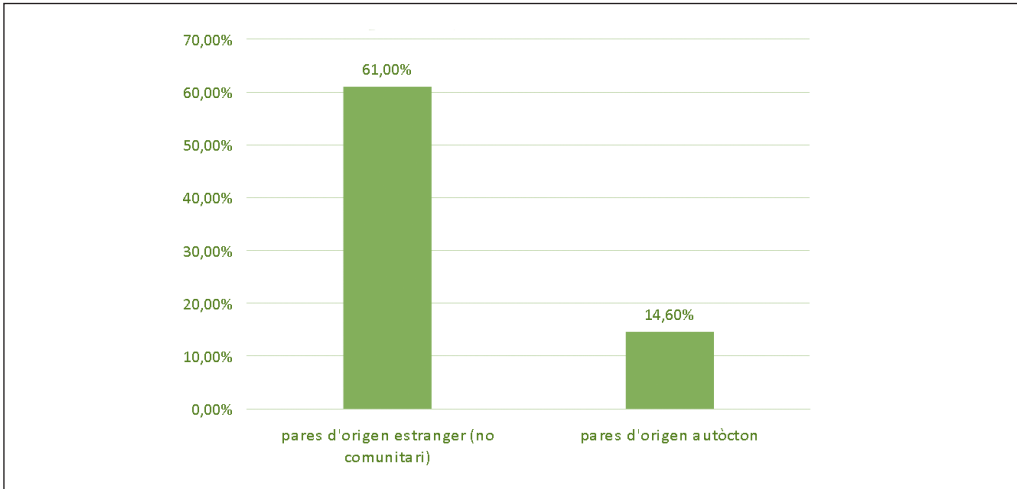

Font: Elaboració pròpia a partir d'ECV_2013, INE.

En general, els efectes de la crisi s'han deixat sentir més entre els grups socials menys afavorits (MARÍ-KLOSE i MARÍ-KLOSE, 2014; MARÍ-KLOSE i MARTÍNEZ GARCÍA, 2014; OCDE, 2014). La crisi ha passat una factura molt alta a certs grups amb vinculacions precàries al mercat de treball i drets fràgils a la protecció social.

Entre tots aquests destaca possiblement la població immigrada, que ha vist com la seva situació econòmica es deteriorava de manera extraordinària. Aquestes condicions es fan paleses en les taxes de risc de pobresa dels infants nascuts fora de la Unió Europea, que havent-se situat tradicionalment a prop del 50% ara arriben a nivells insòlits.

GRÀFIC 5. Taxa de risc de pobresa dels menors de 18 anys segons origen dels pares. Catalunya 2013

Font: Elaboració pròpia a partir d'ECV_2013, INE.

En suma, la crisi no només ha provocat una extensió de la pobresa infantil, sinó també que s'intensifiqui i cristal·litzi en formes de privació, molt concentrades en grups específics. La vulnerabilitat econòmica no només té una dimensió monetària. Alguns dels efectes més importants provocats per l'exclusió econòmica tenen a veure amb els estats de malestar i inseguretats que acompanyen la manca de recursos econòmics i la incapacitat per generar-los. Els infants no només pateixen les privacions econòmiques d'una llar, sinó molt especialment com aquestes afecten la qualitat de les relacions entre adults i la d'aquests amb els seus fills. Els pares que pateixen dificultats financeres es mostren més irascibles i estressats i tendeixen a reaccionar de manera inconsistent i incontrolada, fet que repercuteix en un risc més gran d'emprar càstigs punitius i condueix a una hostilitat més gran en les interaccions

amb els fills (Conger *et al.*, 1993; FLANAGAN, 1990; SIMONS, LORENZ, CONGER i WU, 1992). Als efectes directes sobre el benestar infantil derivats de la pobresa monetària s'hi sumen sovint efectes indirectes associats al deteriorament dels climes familiars provocats per les sensacions de privació.

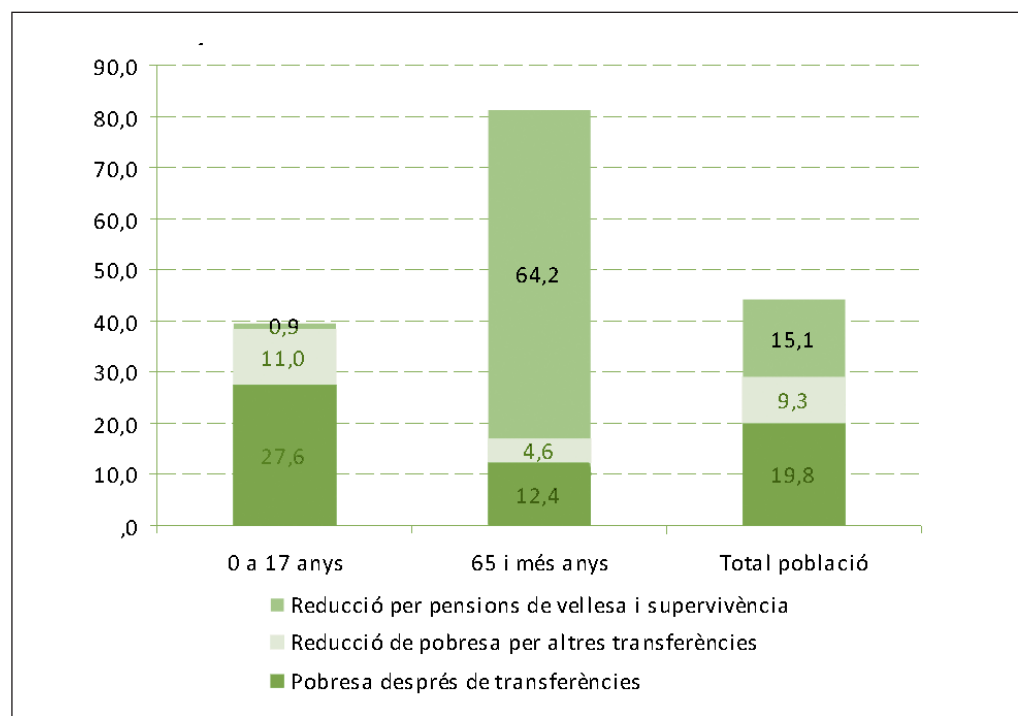
En aquestes condicions, l'impacte de les transferències públiques i altres formes de protecció social de la infància sobre la reducció de pobresa infantil ha estat molt limitat. La infància ha patit tradicionalment al nostre país situacions d'infraprotecció pública, en comparació amb altres col·lectius, fins i tot quan les seves necessitats són –en vista de l'evidència examinada en aquest treball– més que palmàries. El sistema de protecció social mitjançant rendes, que combina fonamentalment prestacions estatals i autonòmiques, es caracteritza, en termes comparatius internacionals, per l'es-

cassa capacitat per reduir pobresa. Però aquestes limitacions no afecten tots els col·lectius de la mateixa manera. El sistema de pensions, per exemple, aconsegueix reduir de manera significativa les taxes de pobresa dels col·lectius que se'n beneficien, habitualment persones d'edat avançada que no tenen cap altra font significativa d'ingressos. Si les pensions no existissin, més d'un 80% de les persones grans tindrien uns ingressos que els situarien sota el llindar de la pobresa.

Com es pot observar en el gràfic següent, les prestacions socials redueixen els nivells de pobresa de la població infantil

de manera força més modesta. Si no hi hagués cap mena de prestació —és a dir, abans de transferències públiques—, un 39,5% dels infants viuria en llars en risc de pobresa. Gràcies a les transferències, aquesta xifra se situa en el 27,6%. La reducció equival al 43% del valor inicial. L'efecte reductor de les transferències públiques sobre la pobresa infantil no és només significativament inferior a l'efecte que tenen sobre la pobresa de les persones més grans de 65 anys (85%), sinó que és notablement inferior a l'efecte reductor de les transferències públiques sobre la pobresa del conjunt de la població.

GRÀFIC 6. Taxa de pobresa abans i després de transferències segons grup d'edat. Catalunya 2013

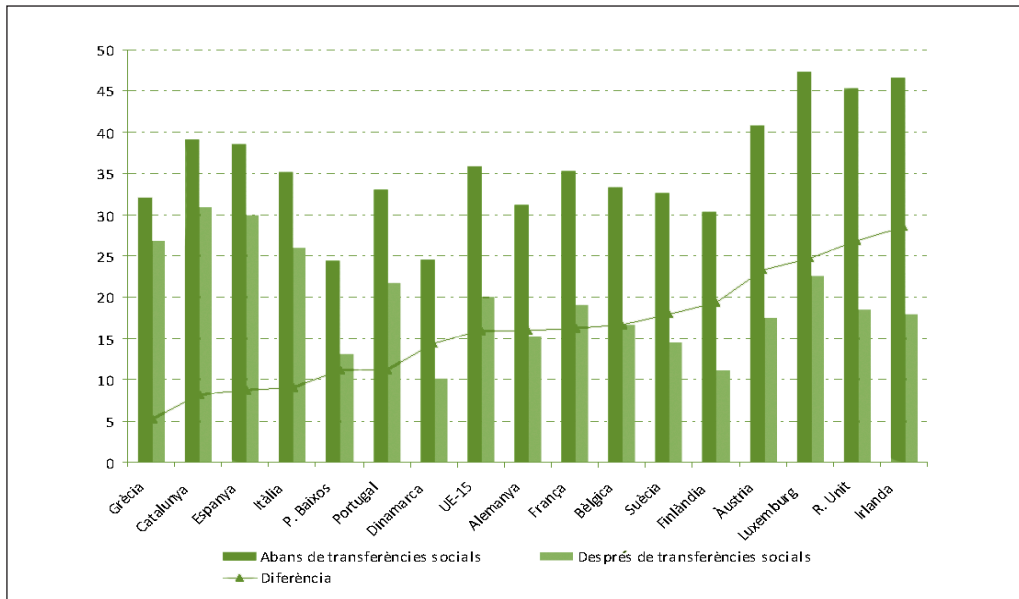

Font: Elaboració pròpia a partir d'ECV_2013, INE.

Quan s'examinen aquestes xifres d'eficàcia reductora de la pobresa a nivell comparatiu trobem Catalunya al furgó de cua

de l'Europa UE-15, al costat de l'Estat espanyol, i només per damunt de Grècia (dades de 2012).

GRÀFIC 7. Risc de pobresa abans i després de transferències socials (menors de 18). UE15, 2012.

Font: Elaboració pròpia a partir d'ECV_2013, INE.

Tot això configura un escenari gairebé d'emergència. Si atenem bona part de la literatura acadèmica sobre les conseqüències de la pobresa infantil, cal esperar que aquesta situació es pugui cobrar, tard o d'hora, un preu. Aquest possible "cost" de la pobresa infantil pot tenir diverses vessants. És a aquests costos als que apelen els nous relats que reclamen compromís públic per combatre el fenomen.

Vells i nous relats

Com hem dit abans, la pobresa infantil mai no ha estat una prioritat en la lluita

■ **La pobresa infantil mai no ha estat una prioritat en la lluita contra la pobresa en els grans relats articulats al llarg del segle XX per motivar l'acció pública per fer front a situacions de crisi econòmica i adversitat social.**

contra la pobresa en els grans relats articulats al llarg del segle XX per motivar l'acció pública per fer front a situacions de crisi econòmica i adversitat social. No va ser present als discursos per justificar

els grans projectes del New Deal nord-americà, ni a les narratives que a la Gran Bretanya i altres països van legitimar noves orientacions de la política social a la fi de la segona Guerra Mundial. Ni tan sols va ser contemplat com una qüestió problemàtica per la socialdemocràcia sueca, que tot i que va acabar invertint en infància a partir de la dècada dels setanta, va arribar a la protecció a la infància vulnerable a través de mecanismes concebuts principalment per promoure el dret de maternitat, la igualtat de gènere i la protecció de famílies vulnerables (particularment les encapçalades per dones soles).

Les escasses iniciatives desenvolupades durant l'Edat d'Or de desenvolupament de l'Estat de Benestar a favor de la infància contrasten amb el reconeixement creixent de la infància com a subjecte de drets de protecció específica, entre els quals figura en un lloc destacat el reconeixement del dret al benestar material. La materialització més important d'aquest reconeixement és, a escala internacional, la Convenció de Drets de la Infància (1989).⁵ A l'article 27, els estats que signen reconeixen el dret de tot infant a un nivell de benestar adequat per assegurar els seu desenvolupament físic, mental, espiritual, moral i social; i s'obliguen a ajudar els pares o altres persones adultes responsables de l'infant a garantir aquest dret. Acceptar els continguts de la Convenció suposa un reconeixement implícit que existeix un interès

social per assegurar el benestar infantil que depassa l'interès privat de pares o familiars.

És possible argumentar que, al voltant d'aquest desenvolupament jurídic i normatiu, sorgeix el primer gran relat sobre la necessitat de la lluita contra la pobresa infantil, un relat que posa en valor dimensions de justícia i equitat. Sota el paraigües d'aquest primer relat trobem un ventall ampli d'arguments. Des d'una primera perspectiva inscrita en aquesta lògica discursiva sobre la justícia i l'equitat, s'ha insistit que els infants no són responsables de les situacions socioeconòmiques que els ha tocat viure. Les situacions d'atur dels seus progenitors o les condicions de pobresa de la llar on viuen no depenen dels seus comportaments i actuacions personals. Haver nascut en una llar més o menys exposada a situacions de risc social és producte de l'atzar. A això s'hi ha d'afegir que els infants (a diferència d'altres col·lectius formats per persones adultes) tenen poca capacitat per mobilitzar-se, no disposen de plataformes que vetllin directament pels seus interessos, ni poden votar opcions polítiques més receptives a les seves necessitats.⁶

Una segona lògica argumental relacionada amb aquest primer paradigma posa l'èmfasi en la qüestió de la equitat. Situacions de vulnerabilitat a la infància afecten negativament aspectes determinants per al desenvolupament equilibrat de la personalitat i el progrés educatiu. Des d'etapes molt primerenques el cos de les

⁵ El compromís amb la protecció del benestar material de la infància és referma tres anys després en la Carta Europea de Drets dels nens.

⁶ Un desenvolupament interessant d'aquesta lògica discursiva ha estat la reivindicació del vot a edats més joves, i l'anomenat sistema de *Demery voting*, que atorgaria el dret de vot delegat als tutors dels infants, amb l'ànim d'incrementar el cos electoral favorable a polítiques que puguin afavorir els interessos dels infants.

persones registra experiències socials. Viure en una llar amb nivells de renda baixos, en un habitatge amb males condicions, o estar exposat a nutrició inadequada durant la infància influeix negativament en la salut de les persones molts anys després que aquestes situacions s'originessin, especialment quan aquestes situacions ens afecten durant temps perllongat. També influeix en el desenvolupament d'aptituds cognitives, resultats educatius o la proclivitat a comportaments asocials. Un volum considerable de literatura acadèmica ha acreditat que diverses formes d'infortuni social (atur, mala salut, divorci, fins i tot empresonament) estan relacionades amb situacions d'adversitat experimentades durant la infància.

Darrere aquesta segona aproximació en el marc del relat sobre la justícia i l'equitat, trobem fonamentalment la posada en valor de recerca acadèmica. Molta d'aquesta recerca ha estat desenvolupada als Estats Units i el Regne Unit, on economistes, sociòlegs i psicòlegs han disposat de poderosos instruments metodològics per fer un seguiment de les condicions de vida de famílies i infants en diferents etapes de la seva trajectòria vital. Aquest seguiment els ha permès constatar quantitativament les conseqüències de la pobresa infantil en etapes més avançades del cicle vital, així com l'efecte d'intervencions encaminades a corregir aquestes conseqüències (DUNCAN y BROOKS GUNN, 1997).

Un segon marc narratiu per justificar la lluita contra la pobresa infantil ha posat l'accent en les conseqüències socials de la pobresa infantil. Des d'aquesta lògica argu-

mental, la pobresa infantil intervé en la reproducció social de desigualtats socials. Intervenir en les primeres etapes del cicle vital, abans que les principals conseqüències de la pobresa cristal·litzin, és una estratègia eficient per a corregir la desigualtat social i les possibles conseqüències socials que comporta (deteriorament de la confiança social, conflicte, violència). L'objectiu és prevenir fractures socials en el seu origen, redistribuint recursos en el moment en què aquesta redistribució resulta més rendible (i introdueix menys desincentius i distorsions econòmiques).

Aquesta classe d'argumentació ha estat esgrimida sovint en favor de programes de despesa social preventiva. La lluita contra la pobresa infantil és presentada com una estratègia per reduir les diferents manifestacions de desorganització i desviació social. Així justificava, per exemple, Gordon Brown noves mesures de lluita contra la pobresa infantil al Regne Unit: *“tackling child poverty is the best anti-drugs, anti-crime, anti-deprivation policy for our country”* (BROWN, 2000, citat a Lister, 2006). En direcció semblant, l'perupció episòdica en els últims anys de disturbis urbans protagonitzats per joves (per exemple, a les *banlieues* franceses el 2005, als carrers de grans ciutats britàniques a l'estiu de 2011, o a Estocolm el 2013) ha alimentat discursos sobre la necessitat de combatre la pobresa infantil i juvenil en entorns desfavorits per evitar que la marginalització social, i les expressions d'antagonisme social i ètnic que arriben a desembocar en formes descontrolades de violència.⁷

⁷ Una variant d'aquest discurs ha assenyalat els riscos per a la qualitat i estabilitat democràtica que representa el creixement de bosses d'individus que viu en la pobresa i la marginalitat des de la infància. Des d'aquest

■ **La gran novetat en els últims anys ha estat l'aparició d'una tercera lògica argumental que emfatitza els costos econòmics de la pobresa infantil, tant per a l'erari públic com per a les economies.**

La gran novetat en els últims anys ha estat l'aparició d'una tercera lògica argumental que emfatitza els costos econòmics de la pobresa infantil, tant per a l'erari públic com per a les economies (HIRSCH, 2008). És normalment un cost diferit. Els discursos sobre l'eficiència es basen en les evidències, comentades més amunt, que demostren que els individus que van travessar situacions de pobresa en la infància tenen un risc més alt d'abandonar els estudis prematurament (i, per tant, acumulen, menys capital humà), tendeixen a experimentar més dificultats d'inserció laboral i menor mobilitat laboral ascendent, pateixen pitjor salut al llarg de les seves vides i tenen una probabilitat més alta de veure embolicats en problemes amb la policia i el sistema penal. Des d'aquest punt de vista, l'agregació d'aquestes experiències individuals produeix efectes econòmics indesitjables a nivell macro.

Les altes taxes d'abandonament escolar prematur entre nens d'entorns desfavorits reflecteix una *capitalització social*

subòptima del seu talent "natural". En condicions més favorables haurien obtingut millor rendiment educatiu (en l'extrem oposat, els fills de les classes acomodades pitjor dotats per als estudis es beneficien d'inversions familiars desproporcionades per al seu talent, i per tant assignades de manera ineficient, per assegurar la reproducció social a través de l'èxit educatiu). Una força de treball amb preparació escassa i aspiracions educatives limitades perjudica la productivitat d'un país, la seva capacitat de competir en l'economia del coneixement, i per tant, compromet els horitzons de creixement econòmic a llarg termini. Aquests costos són especialment elevats en l'era de la globalització.

Des d'aquesta lògica argumental, la inacció en aquest terreny no té justificació econòmica. Transferències monetàries relativament modestes a famílies menys afavorides poden tenir un impacte extraordinàriament positiu en el desenvolupament cognitiu dels infants i el seu progrés educatiu (DAHL i LOCHNER, 2008; DUNCAN, MAGNUSON i VOTRUBA DZRAL, 2014). Un ampli ventall d'intervencions escolars poden pal·liar, almenys parcialment, els efectes negatius de la pobresa sobre el progrés i assoliment educatiu (DUNCAN i MUNRANE, 2014). En particular, s'ha destacat la importància de les intervencions que es fan en edats primerenques. Així, el premi Nobel James Heckman (2007, 2011) ha estimat que les inversions en

enfocament, el sistema democràtic que toleren la reproducció de desigualtats intergeneracionals estan creant societats fracturades, on els privilegiats tenen més oportunitats per fer prevaldre els seus interessos a través de la participació política, mentre la veu i les demandes dels col·lectius menys afavorits queda silenciada. En aquest tipus de societats, els individus que han experimentat exclusió al llarg de tota la seva vida poden esdevenir una massa atomitzada i acrítica, susceptible de ser fàcilment manipulable per polítics populistes (vegeu aquesta argumentació, per exemple, a Putnam 2015, pàg. 234-240).

educació preescolar tenen efectes enormement positius, tant des de el punt de vista de l'equitat (corregint desavantatges que els infants d'entorns menys afavorits “porten” de casa), com de l'eficiència (el rendiment d'aquestes inversions se situa entre el 6 i el 10%, per damunt dels retorns habituals de qualsevol inversió borsària).

A més, les dificultats d'inserció laboral dels joves amb capital humà escàs comporten costos importants a l'erari públic, que s'acumulen al llarg de la vida, a causa dels majors riscos que tenen de patir atur al llarg de les seves carreres laborals, la major probabilitat que experimentin problemes socials lligats a la situació laboral adversa (precarietat residencial, salut mental, addiccions, etc.) i que hagin de recórrer a serveis i ajuts públics. A tot això cal afegir els ingressos que deixen de produir-se en l'erari públic com a conseqüència de l'escàs valor de les contribucions fiscals que fan les persones amb trajectòries educatives més curtes.

Una segona font de càrregues fiscals derivades de la pobresa infantil són les sanitàries. L'impacte negatiu de la pobresa sobre la salut infantil (en forma de major incidència de baix pes en néixer, major freqüència d'afeccions cròniques o taxes d'accidentalitat més altes) repercuteix de manera important sobre la despesa sanitària, tant a curt com a més llarg termini. Els principals efectes de patologies que s'adquireixen en la infància i s'arrossegueu a través del temps (com l'obesitat) solen presentar-se en la vida adulta, i represen-

ten, per tant, hores perdudes de treball i subsidis per malaltia, assistència sanitària, etc.

En tercer lloc, s'han assenyalat els costos de la pobresa infantil lligats a conductes asocials i criminals. Hi ha abundant evidència que associa experiències d'adversitat econòmica amb l'aparició de problemes de comportament, vandalisme i conductes delictives. Els costos financers associats a la gestió d'aquests problemes poden ser enormes, tant pel que fa a serveis socials específics que intervenen en aquests processos com als relacionats amb els sistemes de control policial i penal.

HOLZER *et al.* (2007) han estimat que, als Estats Units, el cost total de la pobresa infantil equival al 4% del Producte Interior Brut anual. Un 1,3% correspon als costos provocats per la disminució de la productivitat i el valor afegit, un 1,3% es pot atribuir als increments d'activitat delictiva, i un 1,2% a costos derivats de l'augment de la despesa sanitària i l'empitjorament general de la salut de la població. Des del punt de vista econòmic, els autors arriben a la conclusió que les inversions en la lluita contra la pobresa resulten fiscalment rendibles, en produir retorns econòmics en forma d'increments del creixement econòmic, reducció de despeses sanitàries i de seguretat ciutadana, a més de millores sensibles a la qualitat de vida. En un treball més recent (2010), Holzer afirma que l'estimació realitzada en 2007 es queda curta en el context de crisi.⁸

⁸ Altres estudis que apunten en la mateixa direcció són els de Belfield, Levin i Rosen (2012) o Marrero i Rodríguez (2013).

Conclusió

Davant la situació que estan experimentant els infants a Catalunya, és urgent que les plataformes de defensa de la infància cobrin consciència de totes les opcions per construir discurs sobre la vulnerabilitat infantil. Això no significa que es descuidi el discurs dels drets. Però la lluita pels drets necessita grans *empresaris morals*, valedors que puguin traslladar demandes a les instàncies de decisió política, i és difícil que la infància trobi els idonis. Els grans empresaris morals que van propiciar el desenvolupament dels drets social i l'expansió de les polítiques de benestar a l'època daurada (sindicats, partits polítics d'esquerres i democratacristians) han demostrat fins ara poc interès en la infància. Les seves clientelles polítiques primordials són col·lectius d'edat avançada, que participen en les seves estructures i voten en les eleccions (ja sigui sindicals o polítiques).

Si bé és cert que estan sorgint nous empresaris morals que, des de l'acadèmia i la societat civil, abanderan la lluita a favor dels drets de la infància, el teixit existent és encara feble i no està en condicions de generar, en el curt termini, grans consensos si es limita a fer discursos exclusivament arrelats en la reivindicació de drets. Per tot això, és imperatiu potenciar el discurs de la política social a favor de la infància com una estratègia per reforçar la cohesió i, especialment, el discurs de la infància com una inversió col·lectiva, que produeix dividends socials. És un relat que

permet sintonitzar amb tendències internacionals que s'estan imposant en la política pública, i teixir aliances en l'àmbit domèstic.

El discurs acadèmic i polític dels organismes internacionals (començant per l'OCDE i, creixentment, la Unió Europea) està fent una aposta clara per aquest tipus de relats (JENSON, 2006). En els últims anys s'està arribant a grans consensos internacionals sobre la importància de les inversions en primera infància i les conseqüències negatives de la manca d'oportunitats vitals. Des d'aquest punt de vista, que transcendeix el focus en la pobresa infantil, els estats han de garantir nens i joves una bona "arrancada" ("*sure start*", "*best start*", "*good start in life*"), que els ofereix condicions adequades per treure partit d'oportunitats de millora professional i social, i recupear-se de les circumstàncies d'adversitat que se'ls presentin al llarg de les seves vides, com poden ser crisis econòmiques conjunturals (que arriben inesperadament i poden obligar a canviar de professió, de ciutat de residència, etc.) o bé episodis de crisi personal (com un divorci, o una malaltia d'un familiar, que poden sacsejar l'estabilitat psicològica, social i financera dels individus).

Són discursos amb una orientació clarament futurista. Invertir en infància suposa fer-ho en una generació que travessa circumstàncies particulars, que l'exposen a riscos inèdits que poden comprometre el seu futur.⁹ En un context de globalització, els individus necessiten un nou tipus d'Estat, que s'ocupi d'empoderar-los da-

⁹ De vegades s'han criticat aquestes orientacions per centrar-se exclusivament en els aspectes de la socialització que reforcen la projecció econòmica i laboral dels infants en el futur. En aquest sentit, alguns autors han assenyalat els perills de concebre la infància només com un període de formació i preparació per a una vida

vant la volatilitat creixent de l'activitat econòmica i les incertituds que provoca. En aquest sentit, el relat de la “inversió social en la infància” connecta amb les noves reflexions que introdueixen pensadors socials com Anthony Giddens (1997) i els teòrics de la Tercera Via, sobre el paper de l'Estat com a agent econòmic dinamitzador.

Es parteix de la premissa que si invertim en infància aconseguirem prevenir problemes socials i fer més productiva i competitiva la nostra força de treball en l'economia global del coneixement. Això ha de permetre assentar sobre bases més sòlides els estats del benestar. En el marc d'aquesta narrativa, el futur financer de l'Estat de Benestar, i molt especialment dels programes que absorbeixen més despesa (pensions i sanitat), depèn del fet que, en el curs dels propers anys, podem incrementar el nombre de persones en edat de treballar i la productivitat dels treballadors futurs. Incentivar la natalitat a través d'ajuts a llars amb infants eixampla, a la llarga, la base fiscal de l'Estat de Benestar. Incrementar la productivitat dels treballadors propicia que el pastís “a repartir” pugui ser més gran.

El relat al voltant dels avantatges econòmics de les inversions en infància ha resultat persuasiu a altres països. Els països escandinaus han apel·lat a aquest tipus de discursos des dels anys 70, legitimant un gir

cap a polítiques de protecció social a famílies i a infància. Aquest gir ha estat assumit tant pels partits socialdemòcrates (que el van impulsar) com pels seus successors centristes i conservadors. Un gir similar s'ha produït recentment al Regne Unit i Irlanda. En aquest països, que com podem observar en el gràfic 7 tenen una capacitat notable de reduir la pobresa infantil mitjançant transferències, l'atenció a la pobresa infantil ha esdevingut una prioritat només des de finals de la dècada dels noranta. Aquest gir és resultat d'un compromís polític explícit impulsat des de les més altes instàncies del poder executiu (WALDFOGEL, 2010; LISTER, 2006), que es dona paradoxalment a països que tradicionalment no havien tingut polítiques de benestar per la infància i presentaven indicadors de benestar material d'aquest col·lectiu molt negatius.¹⁰

Com a resultat d'aquest compromís, s'han publicat documents marc i s'han fixat objectius de referència (*targets*), debatent i avaluant extensament opcions per promoure'ls, informats sempre per la recerca rigorosa sobre aquestes qüestions (MARÍ-KLOSE i MARÍ-KLOSE, 2012). Fixar objectius de referència ha servit per introduir el problema en el procés polític, afavorint que els responsables polítics fossin objecte de control en funció de l'assoliment d'aquest objectius.

adulta productiva, restant importància a activitats que assegurin el gaudiment ple d'aquesta etapa (com l'oci i el joc). Des d'un punt de vista similar, l'èmfasi en la inversió social pot dur a ignorar col·lectius que tenen un potencial econòmic més incert, com els infants amb discapacitat o els de minories ètniques itinerants (LISTER, 2006).

¹⁰ En un treball de revisió de la situació de benestar infantil a Europa, Micklewright i Steward (2000, pàg. 23) havien caracteritzat a final del segle XX el Regne Unit com un dels “aspirants seriosos al títol de pitjor indret per ser un nen”.

■ La combinació de línies argumentals en nous relats ha permès crear coalicions de suport àmplies, construint ponts entre valedors dels drets dels infants que provenen de diferents comunitats epistèmiques i tradicions ideològiques.

La combinació de línies argumentals en nous relats ha permès crear coalicions de suport àmplies, construint ponts entre valedors dels drets dels infants que prove-

nen de diferents comunitats epistèmiques i tradicions ideològiques. Massa sovint s'ha comès l'error de pensar que tothom es deixaria commoure per un apel·lació a la solidaritat amb els desvalguts. Potser és moment de passar pàgina, i entendre que en les societats plurals (i sovint fracturades) és difícil construir discursos solidaris que concitin grans consensos. En l'aparat, són molts els demandants de solidaritat, i limitades les reserves de solidaritat existents. En aquest nou context, és imperatiu apel·lar a nous valors i actors per protegir la infància desprotegida.

Bibliografia

- CANTO, O. i AYALA, L. *Análisis y propuestas sobre pobreza infantil en España*. Madrid: UNICEF, 2009. Dipòsit legal: M-19564-2009.
- BELFIELD, C. R.; LEVIN, H. M. i ROSEN, R. *The Economic Value of Opportunity Youth*. Washington: Corporation for National and Community Service, 2012.
- BRADSHAW, J. "The case for family benefits", en *Children and Youth Service Review*, núm. 34 (2012). Pàg. 590-596. ISSN-0190-7409.
- BROWN. *Speech to the children and Young Person's Unit Conference*. Londres, Islington, 15 de novembre 2000.
- BOARINI, R. i d'ERCOLE, M. M. *Measures of material deprivation in OECD Countries*. Working Paper, núm. 37. París: Directorate for Employment, Labour and Social Affairs OCDE, 2006.
- CONGER, R. D.; CONGER, K. J.; ELDER, G. H.; LORENZ, F. O.; SIMONS R. L. i WHITBECK, L. B. "Family economic stress and adjustment of early adolescent girls", en *Development Psychology*, núm. 29 (2) (1993). Pàg. 206-219. ISSN-0012-1649.
- DAHL, G. i LOCHNER, L. "The impact of family income on child achievement: evidence from earned income tax credit", Working paper 14599. Cambridge, Mass: National Bureau of Economic Research, 2008. *The American Economic Review*. DOI: 10.1257/AER.102.51927.
- DUNCAN, G. i BROOKS-GUNN, J. (eds.). *The Consequences of Growing Up Poor*. Nova York: Russel Sage Foundation, 1997. ISBN: 978-0-87154-144-4
- DUNCAN, J.; MAGNUSON, K. i VOTRUBA-DZRAL, E. 2014. "Boosting family income to promote child development", en *The Future of Children*, núm. 24 (1) (2014). Pàg. 49-120.
- DUNCAN, G. i MUSRANE, R. *Restoring Opportunity. The Crisis of Inequality and the Challenge for American Education*. Cambridge: Harvard Education Press, 2014. ISBN: 978-1-61250-634-0

Bibliografia

- FLANAGAN, C. A. “Families and schools in hard times”, en McLOYD, V. C. i FLANAGAN, C. A. (eds.). *New directions for child development: Economic stress Effects on family life and child development*. Pàg. 7-26. San Francisco: Jossey-Bass, 1990. DOI: 10.1002/CD.23219904603.
- GIDDENS, A. *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. ISBN: 0-7456-2267-4.
- GRIGGS, J. i WALKER, R. *The Costs of Child Poverty for Individuals and Society: A Literature Review*. York: Joseph Rountree Foundation, 2008.
- HECKMAN, J. “The Economics of inequality. The value of early childhood education”, en *American Educator*, núm. 35 (1) (2011). Pàg. 31-35. <http://www.aft.org/pdfs/americaneducator/spring2011/Heckman.pdf>
- HECKMAN, J. i MASTEROV, D. *The Productivity Argument for Investing in Young Children*. NBER Working Paper 13016. 2007. DOI: 10.3386/W.13016.
- HIRSCH, D. *Estimating the costs of child poverty*. John Rowntree Foundation, 2008. <http://www.jrf.org.uk/sites/files/jrf/2313.pdf>
- HOLTZER, H. J. *Penny Wise, pound Foolish. Why Tackling Child Poverty during the Great Recession Makes Economic Sense*. Washington: Center for American Progress, 2010.
- HOLTZER, H. J.; WHITMORE, D.; DUNCAN, G. J. i LONG, J. *The Economic Costs of Poverty in the U.S: Subsequent Effects of Children Growing Up Poor*. Washington: Center for American progress, 2007.
- JENSON, J. “The Lego’Im paradigm and new social risks: consequences for children”, en LEWIS, J. (ed.). *Children, Changing Families and Welfare States*. Cheltenham, Regne Unit: Edward Elgar, 2006. ISBN: 978-1-84542-523-4.
- LISTER, R. “An agenda for children: investing in the future or promoting well-being in the present”, en LEWIS, J. (ed.). *Children, Changing Families and Welfare States*. Cheltenham, Regne Unit: Edward Elgar, 2006.
- MARÍ-KLOSE, P. i MARÍ-KLOSE, M. *Crisi i pobresa infantil a Catalunya*. Barcelona: Documents Comitè UNICEF, 2012. DOCS UNICEF.
- MARÍ-KLOSE, P. *Nous relats per a noves polítiques. Els principals reptes per lluitar contra la pobresa infantil*. Col·lecció Articles de Reflexió FEDAIA, 2014. Dipòsit legal: B-15255-2013.
- MARÍ-KLOSE, P. i MARÍ-KLOSE, M. “¿Quiénes se empobrecen y a quiénes estamos dispuestos a socorrer?”, en *¿Y después del diluvio? La sociedad postcrisis*. Zaragoza: Asociación Aragonesa de Sociología, 2014. www.aragonsociologia.org.
- MARÍ-KLOSE, P. i MARTÍNEZ GARCÍA, J. S. “La precariedad en España”, en *La Maleta de Portbou*, núm. 8 (novembre-desembre 2014). Pàg. 21-26. ISSN: 2339-6768.
- MICKLEWRIGHT, J. i STEWART, K. *The Welfare of Europe’s Children*. Bristol: Policy Press, 200X. ISBN: 9781861342263.
- MARRERO, G. A. i RODRÍGUEZ J. G. “Inequality of opportunity and growth”, en *Journal of Development Economics*, núm. 104 (2013). Pàg. 107-122. ISSN: 0304-3878.
- OCDE. *Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth*. París: OCDE, 2014.
- PUTNAM, R. *Our Kids. The American Dream in Crisis*. Nova York: Simon & Schuster, 2015. ISBN: 978-1476769899.
- WALDFOGEL, Jane. *Britain’s War on Poverty*. Nova York: Russel Sage Foundation, 2010. ISBN: 978-0871548979.